

บทที่ 4 : โครงการสมุนไพรวัวอย่าง เพื่อการพึ่งตนเอง

โครงการส่วนสมุนไพรวัวอย่างเพื่อการพึ่งตนเอง เป็นโครงการย่อย ใน
โครงการส่งเสริมสถานศึกษาในชุมชน(โรงเรียน) เพื่อการพัฒนาชุมชนทางด้านสาธารณสุข

หลักการและเหตุผล

ประชาชนไทยมีประสบการณ์การใช้สมุนไพรมานานเป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะในชนบท
การใช้สมุนไพรมีผลดีหลายประการ คือ การพึ่งตนเองด้านสุขภาพอนามัยของประชาชน ความ
ประหยัดและความปลอดภัยในการรักษาโรค และช่วยลดภาวะทางเศรษฐกิจของประเทศได้

กระทรวงสาธารณสุขได้ตระหนักถึงคุณค่าของสมุนไพรม และได้กำหนด นโยบายการ
ส่งเสริม โครงการสมุนไพรมีกับการสาธารณสุขมูลฐาน โดยกำหนดชนิดสมุนไพรมีที่มีการส่งเสริม
ให้ใช้ในทางคลินิกของโครงการสมุนไพรมีกับการสาธารณสุขมูลฐาน คือ

ชื่อสมุนไพรมี	ส่วนที่ใช้	อาการที่ใช้สมุนไพรมีรักษา	รูปแบบยาเตรียม
ว่านหางจระเข้	เมือกจากใบ	แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก	ให้ทาสด ๆ
ขมิ้นชัน	เหง้า	แผลกลาก	ลูกกลอน
ชุมเห็ดเทศ	ใบ	ท้องอืด ท้องเฟ้อ	ชาชง ลูกกลอน
เสลดพังพอนตัวเมีย	ใบ	ท้องผูก	
	ใบ	แผลงสัตว์กัดต่อย	ทิงเจอร์
ฟ้าทะลายโจร	ใบ	เจ็บคอ	ลูกกลอน

จากการสำรวจข้อมูลทางด้านสาธารณสุขของประชาชนในเขต อ.ควนเนียง จ.สงขลา โดยการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ พบว่าประชาชนส่วนมากใช้สมุนไพรในการรักษาโรค ที่ไม่รุนแรงมาก เช่น ท้องผูก กลาก เก้ลื้อน กั้นเองในหมู่บ้าน ดังนั้นโครงการสวนสมุนไพรตัวอย่าง จึงน่าจะเป็นที่สนใจและมีประโยชน์ต่อประชาชนเขตนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีสวนสมุนไพรตัวอย่างขึ้นในชุมชน
2. เพื่อให้มีการใช้สมุนไพรได้อย่างถูกต้องมากขึ้น
3. เพื่อการสนับสนุนให้มีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้ในครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น
4. เพื่อให้มีสมุนไพรเป็นตัวอย่างประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายหลัก : นักเรียน และ คสส. อสม.

กลุ่มเป้าหมายรอง : ประชาชนทั่วไป

ระยะเวลาการดำเนินงาน

3 เดือน (พฤศจิกายน 2534-มกราคม 2535)

สถานที่

โรงเรียนควนเนียงวิทยา อ.ควนเนียง จ.สงขลา

ขั้นตอนการดำเนินงาน

เพื่อให้มีส่วนผสมไซตรัสอย่างสิ้นในชุมชน ดำเนินการโดย

1. ระหว่างเดือน สิงหาคม-พฤศจิกายน 2535
ขอพันธุ์ต้นกล้าผสมไซตรัสจากแหล่งต่างๆในจังหวัดสงขลา
นำมาเพาะพันธุ์ต้นกล้าผสมไซตรัส โดยขอความร่วมมือจาก
- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ในการขยายพันธุ์ต้นกล้า
2. วันที่ 15 พฤศจิกายน เริ่มโครงการโดยการสำรวจพื้นที่ในโรงเรียน
ความเนียงวิทยา เพื่อให้สร้างส่วนผสมไซตรัส ซึ่งจากการสำรวจพื้นที่พบว่า
มีพื้นที่ขนาดประมาณ 120 ตารางเมตร (15*8 เมตร) โดยที่บริเวณ
ดังกล่าวเคยเป็นส่วนประดับมาก่อน แต่ไม่มีการรักษาหรือสนใจอย่างจริงจัง
ทำให้มีวัชพืชขึ้นมากและเคยปลูกผสมไซตรัสแต่ตายหมดแล้ว
3. ขอความร่วมมือจากฝ่ายอาคารสถานที่ คณะเภสัชศาสตร์ ในการออกแบบ
ส่วนผสมไซตรัสและให้คำปรึกษาในการสร้าง พร้อมวิธีการดูแลรักษา
4. วันที่ 1 ธันวาคม 2534 ทำการปรับพื้นที่ดังกล่าวเพื่อให้เหมาะสมต่อการปลูก
พืชผสมไซตรัส และเพื่อความสวยงาม โดยการใช้หน้าดินมาถมและสร้างเป็นเนินดิน
ปรับปรุงบ่อน้ำซีเมนต์กลางสวน ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากนักเรียนในโครงการ
ขึ้น ม.4/2 ประมาณ 30 คน
5. วันที่ 20-22 ธันวาคม ทำการปลูกผสมไซตรัส โดยผสมไซตรัสที่ปลูกจะเป็น
ผสมไซตรัสที่กระทรวงสาธารณสุขส่งเสริมให้ใช้ในโครงการสาธารณสุขมูลฐานและ
ผสมไซตรัสที่หาง่าย หรือใช้มากในชุมชน สำหรับต้นกล้าผสมไซตรัสที่ปลูกได้จากถาวร
เพาะชำก่อนปลูกประมาณ 2-3 เดือน(ตามข้อ 1.)
พร้อมกันนี้ได้ทำการปรับพื้นที่เพิ่มเติม และปูหินเกร็ดบนทางเดินในส่วนผสมไซตรัส
6. วันที่ 4 มกราคม 2535 ตกแต่งส่วนผสมไซตรัส และปลูกเพิ่มเติมในบางต้นที่ตาย
7. วันที่ 11 มกราคม 2535 ตกแต่งส่วนผสมไซตรัส และติดตั้งป้ายชื่อส่วนผสมไซตรัส

8. เพื่อให้มีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้ในครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น จึงได้ จัดอบรม
 ผสส. (ผู้สื่อข่าวสาธารณสุข) และ อสม. (อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน) เรื่องการ
 ปลูกสมุนไพรโดยเฉพาะสมุนไพรในโครงการสาธารณสุขมูลฐาน 5 ชนิดดังกล่าว
 ข้างต้น ซึ่งเนื้อหาที่ใช้ในการอบรมจะเน้นในด้านการปลูก และการนำมาใช้
 ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง โดยทำการอบรมในวันที่ 25 มกราคม 2535
 ณ ศูนย์กีฬาประจำ อำเภอควนเนียง และ จัดอบรมความรู้เรื่องสมุนไพร ให้กับ
 นักเรียน ชั้น ม. 4/2 ของโรงเรียนควนเนียงวิทยา จำนวน 33 คน ในวันที่
 13 ธันวาคม 2534 โดยเนื้อหาที่ใช้อบรมเน้น การแนะนำให้รู้จักสมุนไพรใน
 โครงการสาธารณสุขมูลฐาน ตลอดจนถึงสรรพคุณ และวิธีการนำไปใช้อย่างถูกต้อง
 โดยมีจุดประสงค์ที่สำคัญในการจัดอบรมคือ นักเรียนที่ได้รับการอบรม นำความรู้
 ต่าง ๆ ที่ได้รับไปเผยแพร่ให้กับครอบครัวและชุมชนต่อไป

สมุนไพรที่ปลูกดั่งแสดงในตาราง

ชื่อ	ชื่อพฤกษศาสตร์	ข้อบ่งใช้	จำนวน
ขมิ้นชัน	<i>Curcuma longa</i>	แก้อาการท้องอืด ท้องเฟ้อ แก้โรคละอวย	20
ขุมเห็ดเทศ	<i>Cassia alata</i>	แก้ท้องผูก แก้กลากเกลื้อน	10
ว่านหางจระเข้	<i>Aloe Spp.</i>	แก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก	100
ฟ้าทะลายโจร	<i>Andrographis paniculata</i>	แก้เจ็บคอ	50
เสลดพังพอนตัวเมีย	<i>Clinacanthus nutans</i>	แก้การอักเสบเฉพาะที่	50
เสลดพังพอนตัวผู้	<i>Burleria lupulina</i>	แก้การอักเสบเฉพาะที่	1
ตะไคร้หอม	<i>Cymbopogon nardus</i>	ไล่ยุง	1
แก้ว	<i>Burraya paniculata</i>	ขับพยาธิตัวตืด ผาดเสมาน	1
มะเกลือ	<i>Diospyros mollis</i>	ขับพยาธิ	1
หญ้าหนวดแมว	<i>Orthosiphon grandiflorus</i>	ขับปัสสาวะ	30
เสนียด	<i>Adhatoda vasica</i>	ขับเสมหะ	1
ทองพันชั่ง	<i>Rhinacanthus nasutus</i>	แก้กลากเกลื้อน	1
แสนประสะ	<i>Laurentia longiflora</i>	แก้หืด แก้ปวดฟัน	30
พญาไร้ใบ	<i>Euphorbia tirucalli</i>	แก้หูด	5
ว่านหางช้าง	<i>Belamcanda chinensis</i>	ขับเสมหะ	1
ว่านกาบหอย	<i>Rhoeo spathacea</i>	แก้เจ็บคอ	100

กิจกรรมส่งต่อ

งานที่ต้องรับผิดชอบ

ผู้รับผิดชอบ

1. รดน้ำสมุนไพร ทุกวัน เช้า-เย็น
2. ดูแลรักษา ไล่ยุง กำจัดวัชพืช
3. ปลูกสมุนไพรเพิ่มเติม

หมวดวิทยาศาสตร์ และ

นักเรียนอาสาสมัครสาธารณสุขชั้น ม.4/2

การประเมินผล

โดยประเมินผลตามวัตถุประสงค์ มีการประเมิน 2 ครั้ง

ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2535

ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2535

1. ประเมินความคงอยู่ของสวนสมุนไพร

1.1 จากการประเมิน ครั้งที่ 1 ทางโรงเรียนโดยนักเรียนอาสาสมัครสาธารณสุข ได้สร้างรั้วรอบสวนสมุนไพรขึ้นเพิ่มเติม จากการสอบถามพบว่าทุกเข้าและบ่าย นักเรียนอาสาสมัครสาธารณสุขจะช่วยกันรดน้ำต้นไม้สวนสมุนไพร แสดงให้เห็นว่า ทางโรงเรียนและนักเรียน มีความรับผิดชอบในเรื่องการดูแลรักษาสวนสมุนไพร

1.2 จากการประเมินทั้ง 2 ครั้ง สวนสมุนไพรตัวอย่างในโรงเรียนควนเนียงวิทยายังมีสมุนไพรชนิดต่าง ๆ ตามตารางที่ 1 ครบถ้วน ในการประเมินครั้งที่ 2 มีบางต้นตายและมีวัชพืชขึ้นมาก จากการสอบถามพบว่า ในช่วงปิดภาคการศึกษาระหว่างเดือน มีนาคม-พฤษภาคม ขาดคนรับผิดชอบดูแลรักษา ซึ่งทางโรงเรียนและผู้ร่วมดำเนินโครงการ เห็นว่าในช่วงเปิดเทอมคงมีการพัฒนาปรับปรุงสวนสมุนไพรให้ดีขึ้น เนื่องจากมีผู้รับผิดชอบ ส่วนในช่วงปิดเทอม ขาดผู้รับผิดชอบดูแล แก้ปัญหาโดย มอบหมายให้นักการภารโรงดูแล

2. ประเมินความรู้ ทักษะใน เรื่องการใช้สมุนไพร

2.1 จากการอบรม ผศศ. และ อสม. ซึ่งมีผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 54 คนหรือประมาณ 13 เปอร์เซ็นต์ของจำนวน ผศศ., อสม. ทั้งหมด จากการประเมินผลโดยการสุ่มสัมภาษณ์ก่อนและหลังการอบรม จำนวน 15 คน และการสังเกตความสนใจขณะที่มีการอบรม พบว่า ผศศ. และ อสม. กลุ่มดังกล่าวให้ความสนใจ มีการซักถามปัญหาต่าง ๆ น้อยและแปลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประสบการณ์การใช้สมุนไพร อย่างกว้างขวาง

2.2 สำหรับการอบรมนักเรียนอาสาสมัคร ขึ้น น.4/2 เรื่องความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร โดยมีการทำแบบทดสอบก่อนและหลังการอบรม พบว่า นักเรียนกลุ่มดังกล่าวมีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรเพิ่มขึ้น จากค่าเฉลี่ยคะแนนเดิมร้อยละ 51.07 เป็นร้อยละ 68.84 และ เมื่อได้ประเมินผลโดยการใช้แบบทดสอบ กับประชาชน(ผู้ปกครองของนักเรียน ขึ้น น.4/2) ก่อนและหลังการอบรมนักเรียนพบว่า มีความรู้เรื่องสมุนไพรเพิ่มขึ้น จากค่าเฉลี่ยคะแนนเดิมร้อยละ 47.48 เป็นร้อยละ 54.48

3. ประเมินการสนับสนุนให้มีการปลูกสมุนไพรไว้ใช้ในครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น
 - 3.1 จากการสุ่มถามเรื่องการปลูกสมุนไพรเพิ่มเติมจากเดิมกับผู้ปกครองของนักเรียนชั้นม.4/2 จำนวน 18 ราย พบว่า มีการปลูกต้นวางหางจรเข้เพิ่มขึ้นร้อยละ 44 ปลูกต้นขมิ้นชันเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 และต้นขมิ้นเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 36 ส่วนต้นอื่นจากการสุ่มไม่พบการปลูกเพิ่ม
 - 3.2 โรงเรียนยังไม่สามารถเป็นแหล่งเผยแพร่ต้นกล้าสมุนไพร เนื่องจากขาดผู้รับผิดชอบดูแลที่ชัดเจน และขาดเรือนเพาะชำต้นกล้าสมุนไพร
4. ประเมินการมีส่วนร่วมสมุนไพรเป็นตัวอย่างประกอบการเรียนการสอนในโรงเรียน
 - 4.1 จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ครู-อาจารย์ และนักเรียน พบว่า ให้ความสนใจและให้ความสำคัญของสวนสมุนไพรเป็นอย่างมาก ซึ่งสังเกตได้จากการที่มีการมอบหมายให้นักเรียนนำสมุนไพรมาปลูกเพิ่มเติม
 - 4.2 นักเรียนอาสาสมัครสาธารณสุข มีการจัดบอร์ดเรื่องสมุนไพรสาธารณสุข ที่บริเวณห้องสมุด 1 ครั้ง

ปัญหาและวิธีการแก้ไข

1. ปัญหาเรื่องการจัดทำสวน

- 1.1 ต้นกล้าสมุนไพร หาแหล่งที่เพาะพันธุ์เพื่อการเผยแพร่ได้ยากมาก ทั้งที่เป็นสมุนไพรที่ทางกระทรวงสนับสนุนให้ปลูก ซึ่งทางผู้รับผิดชอบโครงการแก้ปัญหาโดยการเพาะต้นกล้าเอง และขอความช่วยเหลือจากฝ่ายอาคารสถานที่ ฯ และ ภาควิชาเกษตรและนฤกษศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ในการเพาะชำต้นกล้า โดยจะต้องมีการเพาะชำต้นกล้าก่อนปลูกประมาณ 2-3 เดือน
- 1.2 พื้นที่ปลูกสมุนไพร มีหญ้าเป็นวัชพืช และหญ้าที่ตายได้ยาก จึงแก้ปัญหาโดยการถอนหญ้าจนหมด แล้วทำการพรวนดินแล้วจึงถมดินปรับพื้นที่ แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ทั้งหมดเพราะไม่สามารถเอารากของหญ้าเหล่านี้่ออกจากดินจนหมดได้ ทำให้เป็นปัญหาใหญ่ในการดูแลรักษา และใช้เวลามากขึ้นในการจัดสร้างสวนสมุนไพร
- 1.3 พื้นที่ที่ใช้ปลูกสมุนไพรอยู่ที่โล่งแจ้งมาก ทำให้สมุนไพรถูกแดดจัดตลอดทั้งวัน ทำให้สมุนไพรตายในระยะแรก ซึ่งแก้ปัญหาโดยการรดน้ำให้บ่อยขึ้นและทำเงาคลุมต้นอ่อน

2. ปัญหาผู้รับผิดชอบดูแลส่วนสมุหไพโร

2.1 โรงเรียนมอบหมายให้ออยู่ในความควบคุมของอาจารย์หมวดวิทยาศาสตร์และ
นักเรียนอาสาสมัครสาธาณสุข ซึ่งรับผิดชอบในช่วงเวลาเปิดเทอม ส่วนใน
ช่วงปิดเทอม ชาติผู้รับผิดชอบดูแล แก้ปัญหาโดยมอบหมายให้นักการภารโรงดูแล

3. ปัญหาการเผยแพร่ความรู้และสนับสนุนการปลูกสมุหไพโรจากโรงเรียนสู่ชุมชน

3.1 โรงเรียนไม่สามารถเป็นแหล่งเผยแพร่ต้นกล้าสมุหไพโร เนื่องจากชาติผู้รับผิดชอบ
ดูแลที่ชัดเจน และชาติเรียนเพาะชำต้นกล้าสมุหไพโร

3.2 นักเรียนอาสาสมัครสาธาณสุข แม้จะมีความรับผิดชอบดี แต่ยังขาดกระบวนการ
ถ่ายทอดและการชักจูงนักเรียนคนอื่นๆมาช่วยทำกิจกรรม

